

Nemzeti érzés és királyhűség

1848–1849 hőseinek és az uralkodócsalád tagjainak megjelenése a *Vasárnapi Ujság* lapjain szövegfolklorista szemmel

LANDGRAF ILDIKÓ*

Néprajzkutatóként, szövegfolkloristaként az írott kultúra szöveges és képi hatását vizsgálom a 19. századi történeti személyek, többek között a Habsburg-ház tagjainak folklórára, igyekszem feltárni a politikai reprezentáció, az udvari propaganda eszközeként szolgáló forrásokat, az emlékalbumok, az emléklapok, a kalendáriumok és a sajtótermékek, illetve a sajtóképek szerepét a folklórtörténetek keletkezésében és alakulásában.¹ Az uralkodó, Ferenc József, valamint Erzsébet királyné és Rudolf trónörökös elsősorban magyar nyelvű folklóráját kutatom, hogy emléküik miként maradt fent a kötött formájú epikus folklórműfajokban: a történeti mondákban, az anekdotákban és a kötetlen formájú narratívákban, élménytörténetekben, visszaemlékezésekben, valamint, hogy ezek keletkezésében és alakulásában volt-e, és ha igen, mi módon szerepe az uralkodócsaládot népszerűsítő, a nagyközönségnek szánt populáris olvasmányoknak.

Rudolf Schenda „populäre Lesestoffe”² terminus technicusának nyomán a *populáris olvasmány* az újkorban nagy példányszámban megjelenő, nagyközönségnek szánt, olcsó nyomdatermékek összefoglaló neve. A 18. század végéig a populáris olvasmányok jelentős része vallásos ponyva volt, de folyamatosan gazdagodott a világi témájú populáris olvasmányok köre is. Ezek közvetítői a 16–18. században elsősorban a népkönyvek, a ponyvák, a kalendáriumok voltak, a 19. századtól már a sajtótermékek egy része is: mint például a divatlapok, a képes családi lapok és az élclapok is.

A populáris irodalom jelenségei, történetei az irodalom és a folklór, a szóbeliség és az írásbeliség határán mozognak, a szerzőség, a szerzői jogok kérdésében is – mind szöveganyagukat, mind illusztrációit tekintve – rugalmasak,

* Tudományos főmunkatárs, MTA BTK Néprajztudományi Intézet. E-mail: landgraf@etnologia.mta.hu.

1 Lásd például LANDGRAF Ildikó: Az írott kultúra hatásának útjai és útvesztői a 48-as hagyományok tükrében. In: EKLER Andrea – MIKOS Éva – VARGYAS Gábor (szerk.): *Teremtés. Szövegfolklorisztikai tanulmányok Nagy Ilona tiszteletére*. (Studia Ethnologica Hungarica VII.) Pécs-Budapest, L'Harmattan, 2006. 426–441.; Uő: Kossuth Lajos körszakállas képétől a koronázási emléklapokig. 19. századi populáris grafikák paraszti környezetben. In: SZEMERKÉNYI Ágnes (szerk.): *Folklór és vizuális kultúra*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007. 293–311.

2 SCHENDA, Rudolf: *Volk ohne Buch. Studien zur Sozialgeschichte der populären Lesestoffe 1770–1910*. Frankfurt/M., Vittorio Klostermann, 1970, 1989³; Uő: *Lesestoffe der kleinen Leute. Studien zur populären Literatur der 19. und 20. Jahrhunderten*. München, Beck, 1976.

szerzői kompilálnak más nyomtatványokból. Szívesen merítenek a szóbeliségből, így jellemzőjük a variabilitás. A populáris irodalom könnyen befogadja a folklór különböző műfajait, szövegtípusait, használja és terjeszti azokat, egyúttal tehát hatása van a szájhagyományra is. Sok mindent integrál és közvetít a hivatalos kultúrából, a magas irodalomból, a kanonikus művészetekből, ugyanakkor termékenyítően is hathat azokra. Az európai nemzetek kialakulásának korától a populáris olvasmányok fontos szerepet töltenek be a történelmi ismeretek és tévhitek terjesztésében, a kollektív emlékezet alakításában, a nemzeti tudat alakulásában.³

A 19. században Európa-szerte az információközlés és a populáris olvasmányok egy új médiuma jelent meg: az illusztrált sajtó.⁴ A nyomdatechnikai és képrögzítési újításoknak köszönhetően a lapokban egyre nagyobb számban jelentek meg képek, amelyeknek egyik célja az volt, hogy a szöveg hitelét erősítsék, másrészt elképzelhetővé, átélhetővé tegyék a leírtakat. A szépen illusztrált lapok gazdag szépirodalmi rovataikkal és népszerű tudományos cikkeikkel egyszerre szándékoztak tanítani és szórakoztatni, mindig igyekeztek érdekeségeket, szenzációs, megdöbbentő eseményeket: felfedezéseket, katasztrófákat, baleseteket, egzotikumokat közölni itthonról és a nagyvilágból. Ezek a lapok jóval szélesebb olvasótáborra céloztak meg, mint a politikai vagy a szakmai lapok, ami tükröződik témaválasztásukban, képhasználatukban és nyelvezetükben is. A populáris olvasmányok jellemzője, hogy szókincsük korlátozottabb, szerkezetük is egyszerűbb, rendszerint egy epizódos, lineáris szerkezetűek a történetek. Az illusztrált sajtótermékek, a képes családi lapok kimondottan igényes nyelvezettel íródtak ugyan, de egyértelműen érződik, hogy ezek a sajtótermékek⁵ a közérthetőségre törekedtek és alapvető céljuk volt a szórakoztatás.

A 19. századi magyar nyelvű képes családi lapok egyik, ha nem a legismertebbike az 1854–1921 között megjelenő *Vasárnapi Ujság* volt. Az illusztrált sajtó és a populáris olvasmányok, valamint a folklórtörténetek kapcsolathálóját felfejteni kívánó kutatásomban a *Vasárnapi Ujság* kiemelt helyzetét nem csak az előfizetők nagy száma indokolja, népszerűségét az is jelzi, hogy a nyilvános, félnyilvános könyvtárak (mint például a kávéházak, kaszinók, társasági egyletek, olvasóköri, kölcsönkönyvtárak, fürdőkönyvtárak) címjegyzékéből is kiderül, hogy a leginkább járatott hetilapok között szerepel az élclapok mellett. Kétségtelen, hogy ezen intézmények olvasói többnyire középosztálybeliek,

3 Vö. MIKOS Éva: *Populáris olvasmány – a készülő Magyar Népköltészeti Lexikon szócikke*. (Kézirat.)

4 Vö. RÉVÉSZ Emese: *Az Ország Tükré. A képes sajtó Magyarországon 1870–1880*. Budapest, Budapesti Történelmi Múzeum, 2012.

5 A képes családi lap fogalmához, történetéhez: LIPTÁK Dorottya: *A családi lapoktól a társasági lapokig. Újságok és újságolvasók a századvégen*. Budapesti Negyed, 1997/2–3. (nyár-ősz), 45–70.; Uő: *Újságok és újságolvasók Ferenc József korában*. Budapest, L'Harmattan, 2002. 53–54.; BUZINKAY Géza: *Újságok és újságolvasók Ferenc József korában*. Budapest, L'Harmattan, 2002. 53–54.; KOSÁRY DO-AMOKOS (szerk.) – NÉMETH G. Béla (szerk.): *A magyar sajtó története II/2. 1867–1892*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1985. 393–490. mek.oszk.hu/04700/04727/html/564.html; BUZINKAY Géza: *A magyar sajtó és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*. Budapest, Wolters Kluwer, 2016. 226–229.; KÓKAY György – BUZINKAY Géza – MURÁNYI GÁBOR: *A magyar sajtó története*. Budapest, MÜOSZ Bálint György Újságíró-iskola, 1994. 167–170.

polgári foglalkozásúak, tisztviselők voltak, de ez a kör egyre inkább kiegészült a kispolgárság tagjaival.⁶ Ráadásul a 20. századi néprajzi gyűjtések is megerősítik, hogy az 1848–1849-re vonatkozó olvasmányélmények egy része a *Vasárnapi Ujsághoz* köthető. Ez volt az első olyan lap, amelynek egyik vonzereje és funkcionális része épp a számos – hetente 10–15 – kép volt. Szerkesztői ráéreztek a képriport műfajának sikerére, amely az aktuális eseményeket először rajz alapján, metszetek segítségével igyekezett életszerűvé varázsolni. Az illusztrált lapok nagy újdonsága volt a képes riportázs, amely az olvasóközönséget a történelem színhelyéről küldött képek segítségével látta el friss információkkal az ország-világ eseményeiről. Az újságképek gyakorta kikerültek a nagyfizetőknek valósság elé. Iskolák, egyesületek, kocsmák falait díszítették az előfizetőknek ajándékozott jutalomképek, vándorúrsok kereskedtek velük. Nevezetesen, szenzációs események kapcsán a lapokat kitették a boltok kirakataiba, így történt ez például az 1867-es koronázás alkalmával, valamint Rudolf trónörökös és Erzsébet királyné halálakor, temetésekor. Ilyenkor olyanok is a *Vasárnapi Ujság* olvasóivá, pontosabban nézőivé váltak, akik egyébként soha nem vették e lapot a kezükbe.⁷

Ha a *Vasárnapi Ujságban* a nemzeti érzést erősítő, 1848–1849 hőseinek emléket megőrkítő szövegek és képek arányát akarjuk összevetni az uralkodócsalád tagjairól szóló híradásokéval, akkor csak az 1867-es kiegyezés utáni lapszámok kerülhetnek szóba, mert a Bach-korszak (1850–1859), majd az azt követő időszak szigorú sajtócenzúrája⁸ – a bezúzással járó tetemes anyagi veszteségtől való félelem miatt erős öncenzúrával működtek a szerkesztőségek – lehetetlen né tette, hogy akár csak áttételesen is utaljanak a lapokban a forradalomra és a szabadságharcra.⁹ A magyar sajtóélet legfelső ellenőrzését és irányítását 1851 közepétől Josef Protmann pesti rendőrfőnök és 1852-től Albrecht főherceg,

6 LIPTÁK (2002): 142–151.

7 Lásd *Vasárnapi Ujság* (a továbbiakban: VU), 1889. február 10. 99. „Utcái képek Budapestről a gyásznapok alatt. A király-utczából.” (Rudolf trónörökös halálhíre); VU, 1914. augusztus 2. „A közönség a legujabb híreket olvassa.”

8 Magyar sajtójogi szabályok 1850–1867. In: PAÁL Vince (szerk.): *Magyar sajtójogi szabályok annotált gyűjteménye 1848–1989*. Budapest, 2016. tmi.hu/dokumentum/912/Magyar_sajtójogi_szabalyok_18501867.pdf

9 A sajtócenzúrához: BUZINKAY Géza: *A magyar irodalom és sajtó irányítása a Bach-korszakban* (1849–1860). *Magyar Könyvszemle*, 1974/3–4. 269–293. PRUZSINSZKY Sándor: *Halhatatlan cenzúra*. Budapest, Médiatudományi Intézet, 2014. 135–144. A cenzúra akkori működésére mutat rá Halász Imre: „1863-ban egy idegen nyelven megjelent munkát akartam közzétenni, melyben vonatkozások voltak a magyar szabadságharcra és az emigrációra. Személyesen mentem el a rendőrség akkori főnökéhez, Worafka udv. tanácsoshoz, hogyha lehet, előre megtudjam, nem kell-e tartani a könyv elkobzásától. Ettől függött ugyanis, hogy tettetett csodálkozással kérdezte: avagy nem tudom-e, hogy Ausztriában sajtószabadság van, s ma már preventív cenzúra nincs? Utóbb megtudtam, hogy Worafka mindenkiel szemben ezzel állt elő, aki hasonló célból fordult hozzá. A hírlapok tekintetében az volt a gyakorlat, hogy a lap nyomásának megkezdése előtt egy kefelevonatot küldöttek a rendőrségre, és csak akkor kezdték meg a lap nyomását, ha a rendőrségnek nem volt kifogása. Sokan azt hitték, hogy ez valami preventív cenzúra-féle eljárás. Pedig nem az volt. A rendőrségnek ez az előzetes ellenőrzése tényleg szíveség volt a rendőrség részéről. A lapok ezt a szíveséget

a császár nagybátyja mint kormányzó végezték.¹⁰ Egyébként a *Vasárnapi Ujság* szellemi atyja, Jókai Mór 1848-as tevékenysége miatt még 1854-ben sem kaphatott lapalapítási engedélyt, ezért lett Pákh Albert a főszerkesztő, aki a forradalom idején épp gyógykezellette magát, így nem kompromittálódhatott.¹¹ 1851. július 28-án Protmann rendőrfőnök felolvasta az összehívott lapszerkesztőknek Heintzel tábornok, pesti kerületi parancsnok átíratát, amely szerint a forradalomról, a szabadságharcról, valamint az emigrációról semmit sem szabad közölniük a sajtótermékeknek.¹²

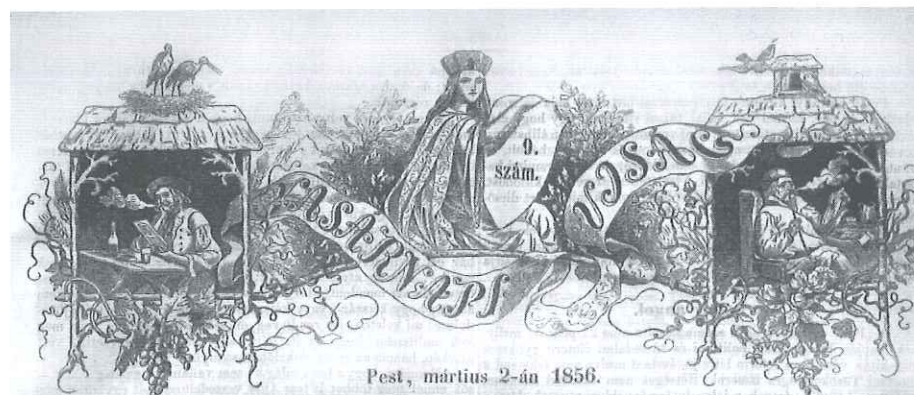
1856 márciusában,¹³ közel a jelképpé vált március 15-ei dátumhoz, a *Vasárnapi Ujság* címlapján hozta Petőfi Sándor arcképét és Jókai Mór tollából egy rövid, meleg hangú méltatást Petőfi költői tevékenységéről. Természetesen a szövegben még utalás sincs a költő politikai nézeteire, a forradalomban és szabadságharcban betöltött szerepvállalására. A kép és az írás nem Petőfi születésének évfordulójához, hanem március idusához közeli időpontban jelent meg, ami a lap szerkesztőinek bátorságát jelzi (1. kép).

A sajtóviszonyok szigorúsága a schmerlingi abszolutizmus idején sem enyhült. Jókait a *Hon* című lapjában közölte Zichy Nándor *Alapkérdéseink* című írását 1862. május 7-én. Közcsemdháborítás vétségéért nemcsak a cikk szerzőjét, hanem Jókait is előbb egy év börtönre, majd a fellebbezés nyomán hathavi porkolábfgságra ítélték, amit aztán Ferenc József egy hónapra enyhített. Ezen kívül 1000 Ft büntetést kellett fizetnie, de a mellékbüntetés érintette a legsúlyosabban anyagilag, az eltiltás lapjai szerkesztésétől.¹⁴

De nemcsak a forradalom és a szabadságharc magyar hősei nem jelentek meg a lap kép- és szöveganyagában, hanem a Habsburg-uralkodócsalád tagjainak képei, a róluk szóló híradások sem igen tűntek fel az újság hasábjain 1867 előtt. Általában kerültek a politikai aktualitások közlését, bár az uralkodói látogatások kivételt jelentettek. Az 1849-es szabadságharc leverését követően 1852-ben érkezett Ferenc József Magyarországra, ekkor még nem működött a lap. 1856. augusztus 31-én a bazilika felszentelésére utazott a császár Esztergomba. Érkezéséről, fogadásáról, az ünnepségről, a szentmiséről részletes híradás jelent meg a *Vasárnapi Újság*ban. Eseményt ábrázoló képeket ugyan ekkor még nem közöltek, kizárólag a bazilika épületéről jelentek meg illusztrációk a szöveges

azért vették igénybe, hogy az elkobzással járó anyagi kártól meneküljenek. A szívésségből azután rendes gyakorlat lett. A lapnak a rendőrséghez való előzetes beküldése azonban még nem nyújtott biztosságot sem az elkobzás, sem a bepöröltetés ellen. A rendőrség oly cikket, melyet aggályosnak tartott, törölte a kefelevonatból. A szerkesztőségnek tartalékban mindig volt valamely már kiszedett cikkük, melyet a rendőrség által netalan kifogásolt cikk helyébe gyorsan be lehessen iktatni [...]" HALÁSZ Imre: A sajtó viharos korszakából. *Nyugat*, 1914/1. 41.

- 10 BUZINKAY Géza: A sajtótörvényhozás és -irányítás. In: SZABOLCSI (1895): II/1. 291–296.
- 11 Uo. 299., valamint Törő Györgyi: A Szépirodalmi Lapok. (Pákh Albert és Gyulai Pál lapkísérlete 1853-ban.) *Irodalomtörténet*, 1958/3–4. 418–434.
- 12 Vö. SZAJBÉLY Mihály: *Jókai Mór*. Pozsony, Kalligram, 2010. 123.
- 13 *VII*, 1856. március 2.
- 14 PÓK Attila: A Hon (1863–1867). In: SZABOLCSI (1985): II/1. 642.

Petőfi Sándor.

Hazánk egyik legnagyobb költőjének arcképét adjuk im át t. olvasóinknak. Rövid, alig tíz évig tartó írói pályáján Petőfi oly nevet vívott ki magának, melyet nemcsak a hazában nem fogtak soha el feledni, de a miről megemléget bennünket a külföld is s tar-
tósabb bizonyossággal látandja benne a magyar nép nemes lelkiéleté-
nek a történet bármelyik lapjánál.

Petőfi szegény szülőtől született a Kis-Kunság egyik városában, kik fiúknak mégis a legtisztább nevelést adták, elküldték őt iskolákra tanulni, hol Petőfi mindenütt a legszebb előmeneteket tetto.

Azonban nem sokára valami ábrándos bűbájidos vagy ébredt fel benne, elhagyta iskoláit, előbb vándorszínész, később katona lett.

Már katona korában emlegették róla, hogy az grilláson, mikor egyedül volt, azzal tiltotta idejét, hogy elővette Horatius és azazvali belőle s a faküpiányegyet tele írta versekkel.

Betegség miatt a katonasághoz alacsonyabb, ismét visszatérő a tudományos pályára s Pápán folytatta iskolát. Itt írta legelső figyelmet érdemlő verseit, melyek közül az első még diák korában kijött az „Athenaeum” című szciprodalmi lapban; még akkor Petrovics névvel írta alá magát.

A komoly tudományok azonban nem sokáig bírták az lektőre tartani: újra színes lett, hejártá Kerkeméttől Debreczengig a kisebb színpadokat, sokat azenedett, dőezett. Hajh, sok olyan helyen, a hol akkor éhesre járt, tejben vajban fürösztenek most! Nagy osztályréze volt a színművet nyomorúsághól a kevés a dícsőrségből, míg végre jó sorsa é s ajtó ohajlása Pestre vezérelte, ahol minden költő édesatyja Vassó felismerte benne a nagyzerző költőt tehetségét, pártolása alá vette a kieszközé, hogy a „Nemzeti körkiadja Petőfi számos verseit egy kötetben.

E versek megjelentével azután meg volt Petőfi híre alapítva a többi pártogásra nem volt szükség.

A sajtó vezetőinek egyike, Vahot Imre, éppen akkor megindított „Dívatlap”-jához felkérte őt azerkesztő társának a Petőfi népszertű versei rövid időn nagy közönséget szereztek e különben is jó, hazafias irányzatú lapnak.

Később Petőfi az „Életrékek” című divatlapnak áldozó munkásságát is mindenütt meglátsozt a közönség iránti szeretete, mert azon vállalatok a mikbe ő kizárólag dolgozott, rendszeren annyi előfizetővel bírtak, mint mostani divatlapjaink együtt véve.

E közen több önálló művet is írt, mint „János vitéz”, „Helyes kalapács”, és versgöyteményeket: „Csiprusolombok”, „Szerelmesgöygyei” című alatt. Az első című alatt (csiprusolombok) egy ifjú elhozt leányához van írva, s én itt találok Petőfi költészetét legmagasabbnak. Szerelmes versei mindent föllitmulnak érde és gyöngéd szenvedély dolgában, a mi e nemben nyelvünkön olvasható. Népdalok annyira híven vannak a nép kedélyéből merítve, hogy maga a nagy népdal bűvör Erdélyi János is nép ajkáról vett dalok gyűjteményébe. Leíró költeményei, mikben a pusztákat, az omladozott északokat rajzolja, a leg-ragyogóbb képzelettel tesznek tűnőbizonyágot.

Mind ezen munkák pedig kisebb és nagyobb alaku gyűjteményekben együtt kaphatók könyvtárunknál a bírósák mindenikére nézve valódi szellemi kincs.

dróti Juliához írta, a kitől nem is
vett, s kitől egy fia van, apjának
szakaszott hasonmása. Bár kültői azeltem is örökbe hagyta
a volna rá.

A lángelku kőltő korán elhalt. [Senki sem tudja, hol és mikor.
Elvezett; — mint Romulusról mondták, elragadták őt az égbe.
Sokan kétségbe vonják halálát, én többé nem kételkedem rajta;

ha éne, mi tartóztathatná őt viszá, hogy legalább megvárja?
Azon versek, mik újabb időkben megjelentek nál, mind régebb szer-

1. kép. „Petőfi Sándor.” A *Vasárnapi Ujság* címlapja, 1856. március 2.

beszámoló mellett.¹⁵ Az 1857-es utazás¹⁶ számos eseményéről részletesen tudósított a lap, több számban és több képet is közreadtak hódolati jelvényekről és ajándékokról.¹⁷ Épp hozott ez idő tájt jelentős változást a lap életében a hírképek felbukkanása és elterjedése. A festményeket, portrékat, allegorikus emléklapszerű ábrázolásokat ekkor kezdték felváltani a híreseményt megjelenítő képek. 1857-ben, a magyarországi látogatás idején, május 10-én megjelent az uralkodópárnak egy emléklapszerű képe (2. kép), de ugyanezen lapszám címlapján közöltek egy, a pesti diadalkapuhoz érkezésüket ábrázoló metszetet is. A képen a királyné a hintójából kinézve szemléli az éljenző sokaságot, az utazás egy valóságos pillanatát akarták így láthatóvá tenni az olvasók számára (3. kép).

A magyarországi látogatás idején hunyt el a kis Zsófia főhercegnő, május 31-ei budavári felravatalozásáról nemcsak szöveges beszámoló készült, hanem képet is közöltek a gyászünnepségről¹⁸ (4. kép). A sajtótörténetben nagy változást hozott a hírképek megjelenése, amikor egy nevezetes esemény szöveges beszámolóját már képek is, kezdetben rajzok, metszetek kísérték.¹⁹

Ferenc József és Erzsébet 1867. június 8-án tartott koronázásával vált teljesé a kiegyezés, ezt követően 1848–1849 hősei és eseményei is helyet kaphattak a *Vasárnapi Ujságban*. 1867 után nemcsak az osztrák udvar, hanem a kiegyezést támogató magyar hatalmi, politikai körök is szorgalmazták az olyan kiadványok megjelenését, amelyek a kiegyezést népszerűsítették, éltették az uralkodót és a nemzet között megbomlott kölcsönös bizalom, harmónia helyreállítását. A populáris olvasmányok, köztük a korszak képes családi lapjai igyekeztek összeegyeztetni a királyhűséget és a nemzeti önbecsülést.

Az 1867-es koronázással szinte egy időben jelent meg a *Vasárnapi Ujságban* az első felelős magyar kormány tagjainak arcképe, életpályájuk bemutatásával. A miniszterek képeivel szemközt oldalán *A száműzetésben* aláírással Szemere Bertalan, Kossuth Lajos és Mészáros Lázár képét²⁰ (5. kép) adta közre az újság. A koronázásról készült ábrázolásokat folytatólagosan, nyolc héten keresztül publikálta a lap, részletesen beszámoltak a ceremónia minden részletéről. A képszerkesztés mozaikosságát mutatja, hogy június 30-án az egyik oldalon

15 VU, 1856. szeptember 7.; 1856. szeptember 14.

16 Az utazás sajtóvisszhangjához: MANHERCZ Orsolya: Ferenc József 1857-es magyarországi utazása a *Times* hasábjain. *Magyar Könyvszemle*, 2009/1. 47–65.

17 VU, 1857. május 10.; 1857. május 24.; május 31.

18 VU, 1857. június 21. 232. „Zsófia főhercegnő Ő cs. Fensége gyászravatala Budán.”

19 A sajtóillusztráció történetéhez, értelmezéséhez lásd VARGA Emőke: „Ábrázolattal fölvilágosított” irodalom a *Vasárnapi Ujság* illusztrációiról. In: SZVOBODA DOMÁNSZKY Gabriella (szerk.): „Képes Világ” Tudományos konferencia a 19. századi magyarországi illusztrált sajtóról. (Tanulmányok Budapest múltjából XXXIX.) Budapest, Budapesti Történeti Múzeum – Országos Széchényi Könyvtár, 2014. 17–30.; TASNÁDI Róbert: Miről szólnak a képek? Sajtófotó, képjelentés, kontextus a média- és kommunikációkutatás nézőpontjából. *Médiakutató*, 2012. tél. www.mediakutato.hu/cikk/2012_04_tel/08_mirol_szolnak_a_kepek; LANDGRAF Ildikó: Háború és béke képei a *Vasárnapi Ujságban* az első világháború alatt. In: KLESTENITZ Tibor – SZ. NAGY Gábor (szerk.): *Médiatörténeti tanulmányok 2014*. (Médiatudományi Könyvek) Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, 2015. 127–156.

20 VU, 1867. június 2. 272–273.

2. kép. *Vasárnapi Ujság*, 1857. május 10. 157.

3. kép. „Pesti diadalkapu ő cs. k. Felségeik megérkezése tiszteletére.”
Vasárnapi Ujság, 1857. május 10.

a Képek a koronázásról-sorozat keretében az eskü jelenetét ábrázolják, a szemközti oldalon pedig a magyar szabadságharc egyik jelképévé váló komáromi vár látható, illetve egy témájában ezektől teljesen különböző kép²¹ (6. kép).

A 20. századi néprajzi gyűjtésekben is tetten érhető az 1867-es koronázás emléke, ami összefüggésbe hozható olvasmányélményekkel, még ha ezt a történet mesélője nem is árulja el. 1948-ban a forradalom és a szabadságharc százéves évfordulójára meghirdetett országos néprajzi gyűjtés során egy pátyi gazda a koronázásról a következőket mesélte:

„66 június 18-án [sic!] Ferenc Józsefet koronázták a Vérmezőn. A kádak televótak borral. Mikor megvót a ceremónia, a király végigsétált a drága szőnyegeken. Szórta a pénzt, a nép meg kapkodta, mert préda vót. Asztán a szőnyeg vót a préda. Az emberek meg belegöngyölöttek, hogy több jusson nekik. Ez a Vadas meg vett egy kést, oszt metélte a szőnyeget Tótról, oszt összevagdosta. De ezert nem lett megbüntetve, mer mindenki metélte, ahogy tudta.”²²

A korabeli sajtó, így a *Vasárnapi Ujság* is beszámolt a ceremónia fontos részleteiről 1867 júniusi és júliusi számaiban. A korszak populáris olvasmányainak gazdag típusát adják az emlékalbumok, amelyek nevezetes alkalmakra (koronázás, koronázási évfordulók, az uralkodócsalád tagjainak születésnapja, elhunytja, ezüstitlakodalma stb.) kiadott díszes, képes kiadványok. A koronázás negyvenéves évfordulójára kiadott emlékalbumban olvasható:

„A magyar pénzügyminiszter lóháton ülve, két zacskóból arany és ezüst koronázási emlékpénzeket szórt a sokaság közé, mely a díszmenet után hagyományos szokás szerint neki esett a szőnyegül használt posztónak s azt késekkel feldarabolta emlékül.”²³

Az 1867 és az Osztrák–Magyar Monarchia bukása közötti időszak populáris olvasmányai, nemcsak a képes családi lapok, hanem a kalendáriumok, az emlékalbumok is gyakran méltatják a kiegyezést. Elismerően szólnak „Ferenc József magyar királyról”, aki „visszahelyezte a magyarokat ősi jogaikba”, aki bízott „e mindig hű s jó magyar népben”, aki „Árpádnak nyelvén szóla Budán az országgyűlésen”.²⁴ A szabadságharc bukását ezen olvasmányok szerint árulás és túlerő okozta. Az uralkodó ekkor még fiatal, tapasztalatlan volt, gonosz, rossz tanácsadók tanácsát követte, amikor a honvédtábornokokat Aradon kivégeztette.

A néprajzi gyűjtésekből ismert történettípus, hogy a király közvetlen környezetének tagjai, politikai tanácsadói vezették félre az uralkodót, Ferenc József valójában megkegyelmezett volna az aradi tábornokoknak, csak anyja/Haynau/tanácsadói erőltették a szigorú ítélkezést. „Azt tette akkor, amit az

²¹ VU, 1867. június 30. 324–325.

²² Néprajzi Múzeum, Etnológiai Archívum (a továbbiakban EA) 3928. 10. (Páty).

²³ Koronázási emlékfűzet. I. Ferenc József Magyarország apostoli királyának megkoronázása 40 éves évfordulójának ünnepére. Népiszkolai növendékek számára. Esztergom, 1907. 17.

²⁴ Vö. Kis képes naptár 1868. 10.

nollotte kizénelt testőrrel, aki fehér hattyupre-
 mós kék nadrágot viselt, mint az aszán, szép al-
 kalmat, hogy a legzebb szemeit legeljen rajta,
 aztán a jászok, özönben aszán, rövid ruhák-
 ban, ajtájának mentében; végre a kék a nagy-
 gonok, napról barnult, természet, erőteljes
 gonok, egyszerű fekete vagy sötét voltak. — A jászoknak
 attólhíján; ezek is aszán voltak. — A jászoknak
 kék, kék, nagy aszánok is impáthattak, jétek
 az aszánok, az aszánok küldött. Köztük csak, jétek
 az aszánok, a császár urai; a többi
 2, 3, 4, 6, kiket megannyi kúmból, az aszán
 azok, gazdag és fehére díszöltözött a máskál. A
 tok meg. Egyik aszán, mely jüzsügan van Ma-
 idegen bűmülettel, a vitézek dalai alakjai kö-
 Garasárjához, a vitézek dalai alakjai kö-
 tik, a vitézek nyomon egymást; a hant-
 sen bűse örömmel pihent meg rajtuk.
 Ezek, meg sem állva, tovább léptek, me-
 a kardvágás terén, a királydomb körül voltak fe-
 diltlított.

A
papi vi
közörsé
dőlve fe
de a l
harákn
Komárc
kálvós
épités
gót s
hajók a
és nagy
bűszke
heti; d
cseégn
vül, ke
találjuk
is, mid
rapi l

dok folyvást építettek, s a lassankint országos

— Az erősségnek egyik legzivatárosabb korszaka a forradalomba esik, a azzal végződött, hogy a várban levő magyar katonaság, meggyőződésén, hogy Magyarország szét hadseregeiből már csak egyedül áll, a pusztá-harkányi egyesség alapján, mely 1849. szept. 27-én kelt, magát feladta.

velt ki." E csapás egész éven át pusztította a várost, 9 templom közül 7 össze dőlt, 279 ház szennyvedett szűllőlt.

alkalmával épületei mind romba dőltek, s a Vág és a Duna összefolyásánál levő külső fal, a többiőtől elválván, 3 lábnyit süllyedt és láng, kénnel vegyes homok és víz esárott fel az ekkor támadt földre.

7 faszó dolt, 279 ház
lett romná és 785 szenvedett sérülést.
1763-ban 160-ór rendült meg a föld, követ-
kező évben 180-szor, a a rengések, hol kisebb, hol
nagyobb mértékben ismétlődtek 1765. 1780. 1788.
1796. 1803. 1806. 1807. 1810. 1822. 1841. 1843.

13. kn.

[illegible]

szertek, a kalocsai éretek, s az apostoli
isten hívő püspök őrával.

Őt állt, Isten azahad éke alatt, a nemzet
ne előtt, nyilván, hogy ekkor legyen az ország
cotmányára s építgére, Isten nevében.

E perczben nagy némaság és nagy várakozás
kötött el mindent. Feküdt volna s, hogy a perczet
egy megérjék, aha netán évek alatt? Megérjék;
Isten igazságos.

Azán helyettes az ekkorformát a primas-
kát nyújtotta át.

A király, balkeze rejtve a nagy kereszt-
et, jobb keze három ujja a nagyca emelő, míg
szertek beléteknek. Feküdt s hangosan és súlyosa
mondta el a nagy ekkor. Halotta lenne az ország.

Egy helyen riadó dőljözés szakította félbe. A
szertek, felült a nádor a két alhatta volna az el-
szertek, kitűrt a nagy kiáltás: Eljen a király!
— 6 —

Néger lakodalmas menet, Afrikában.

1845, 1851, 1857. és 1863. években. Valóban esoda, ha a város ma már nem pusztán rom, és ha még vannak hasznos nevelési és még egyéb közintézei, mint a 130 éve alapított városi és az 1786-ban alapított polgári iskolák, a javító dolozház, r. kath. gimnázium és ref. algyimnázium és takarékpénztár.

s az egyházi reakció irányában haladt. S minthogy a császár gyermeki tisztelete soha sem csökkent akarattal szilárd anyja iránt, a következő évtizedekben Zsófia főhercegnő szelleme uralkodott az udvarnál és a birodalmi politikában.²⁹

Az 1860-as évektől az osztrákokkal való kiegyezést sürgető politikusok, politikai körök tudatosan keresték azt a Habsburgot, aki már személyében összekapcsolhatja a magyar nemzeti és az összbirodalmi érdekeket, aki feloldja a nemzeti érzés és a nem-nemzeti dinasztia ellentétét. Erzsébet királyné bizonyult a legmegfelelőbbnek arra mind a magyar, mind az osztrák politikusok számára, hogy áthidalja a törvényesség és az érzelmi idegenkedés közötti szakadékot.³⁰

Az 1866-os uralkodói látogatás alkalmával, amelynek célja a magyar támogatás megszerzése volt a porosz-osztrák háborúhoz, igyekeztek Erzsébet népszerűségét kihasználni, és az események és a sajtófigyelem középpontjába őt helyezték. Nem véletlen, hogy a látogatás idején arcképével jelent meg a *Vasárnapi Ujság*³¹ (7. kép). A királyné gyászruhába öltözve felkereste az Orczy-kertben felállított kórházban fekvő sebesülteket. Az újságok híradásai szerint Erzsébetet, aki igyekezett vigaszt nyújtani a szenvedőknek, hatalmas lelkesedéssel fogadták a katonák. A királynéről a széles olvasóközönségnek készült munkák többsége elmondja *Jóska cigány esetét*, aki csak úgy engedte levágni a lábát, ha addig Erzsébet ott ül mellette. A későbbiekben a királynét méltató albumok, emlékalbumok egyik kihagyhatatlan történetévé vált, amelynek több szövegváltozata is ismert.³²

A kórházi beteglátogatás történetét a *Vasárnapi Ujság* ekként adja vissza:

„Igy beszélnek, hogy a Rókus-kórházban tett látogatás alkalmával Ő Felsége a konyhát is megtekinté, s a konyhakéssel egy darabkát leszelvén a betegek számára főzött husból – azt maga is megízlelte. Midőn pedig a császár a betegszobát már elhagyni készült, az egyik ágyból e sóhaj hatott fülébe: »Én Solferinonál sebesültem meg«, mire azonnal megállt s az illetőről bővebb tudomást szerezvén, másnap jelentékeny adományt küldött a »solferinói sebesülteknek.«³³

A populáris olvasmányok a kiegyezésről Erzsébet királyné érdemeként szólnak, aki mint Magyarország védő- és őrzőangyala, patrónusa békét teremtett az uralkodó és magyar népe között.

29 Uo. 545.

30 GERŐ András: A magyar Habsburg – szükséglet, lehetőség és valóság. In: Uő: *Képzelt történelem. Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX–XX. századi történetéből*. Budapest, PolgArt, 2004. 79–126.

31 VU, 1866. február 11.

32 Erzsébet – *Magyarok királynéja*. Budapest, Szent István Társulat, [1898] 1913³. 28; MÁRKI Sándor: *Erzsébet Magyarország királynéja*. Budapest, Franklin Társulat, 1899. 46.; DÁNIEL Ernőné – GÁBEL Gyula (szerk.): *Erzsébet királyasszony emlékének. Hódolat Magyarország nagy királynéjának*. Budapest, Globus, 1905. 161–162.; TÓTH Béla: *A magyar anekdotakincs*. IV. kötet. Budapest, Singer és Wolfner, é. n. [1902] 88–89. (A Király és nemzet című munka után.)

33 VU, 1866. február 11. 67.

Erzsébet császárné és királyné Ő Felsége.

Január 29-ke óta ismét a régi fény, sűrű és vidám lakik és Buda várban. Mintha a történelem régmúlt eseményeit látnánk megújulni, ismét fejedelmi udvar pompáján és ragyogásán gyönyörködik szemünk. Az uralkodó a nemzet iránt ismételve kifejezett bizalmának egy újabb, nagyszerű jelet adta, midőn ígérete szerint felsége hitvesét, háj-lás királynénkat is magával hozta há nemzeti szívébe.

Hogy mily riadó lelkesedéssel fogadta a főváros népe a bevonulást, a fejedelmi párt, lapunkunk asztalánban körömmel-nyesen följegyeztük. Azóta nem mulik el nap és éra, hogy a felsége Asszony itt mulatásának varázshatásáról új meg új híreket ne halljunk és olvassunk. S mind az, a mi tudomására jut, a nyugodt nőiség, anyagi ódag és bái, szellemi fenntartás a magyar nemzet ránti szinte rokonszenven ellenállhatlan, magával ragadó nyilatkozatává. Felsége Asszonyunk ígé- rő megjelensége mindenütt oly varázshatalommal bír, mely minden szívét önténytelenül is magához vonz és meghódít.

A jelen voltak tanu- sága szerint a legtelje- sőbb és történelmileg ne- resztessé vált, megható je- zemet volt, midőn a Felsé- ges Asszony az országgyü- lés üdvözlő és hódoló kül- löstetését fogadta a budai királyi palotában. Az el- fogadási teremben a trón mellett állva fogadta a tündöklő és királyné. A bájos alakban a királyi néltőség a női kellem- nel csodálatra méltó szí- nian egyezett. — Közben egy irutot irtott ugyan, de nem olvasta, hanem em- kézetből mondta el beszédét a legzeng- rebbe magyar nyelven, melyet néhány iv óta a legnagyobb kedveléssel tanul-

mányoz. Megható hangon mondta el külön- sen beszéde azon végzettségét, melyben dídot kívánt a Mindenhatótól a nemzet képviselőinek nagyfontosságú legújabb mü- ködéssére. A királyné összevett kézzel mon-

tak meg azon helytől, hol e magasztos jele- netnek boldog tanúi lehettek.

A magyar nyelv fényes és meglepő új diadala volt az a beszéd, melyet a királyné Ő Felsége válaszul mondott a magyar or- szágyűlés tisztelegő kül- döttei előtt. Pest váro- sában — írta a P. Napló — maig sem teltek be a tiszta kejtőnek a s beszéd valóban művészi előadásának dicőretével, mert legnagyobb művé- szet a kifejezés őszintesége és bensősége. Már pedig Ő Felsége egész előad- sában a legnagyobb ben- széggel a legtermésze- sebb bái egyezett, hogy a jelenvöltoakat ellenál- hatlanul kitörő lelkesé- désre ragadják.

Az uralkodó felséges pár így bírva nyelvün- ket, s így levén képes azon kifejezni érzelmét, és gondolatait, egy biztos reménynyel többet nye- rénk ügyeink szerencsés kifejlődésére, melyben oly lényeges dolog: vágyaink, reményeink és gondol- taink tökéletes megéretté- se.

A magyar nyelv dia- dala az, hogy Budán egé- szen, s némileg Bécsben is az udvari társalgás nyelve lön, s e részben a fő ér- dem császárné Ő Felsé- gé. Ez társadalmi ékin- tetben oly nagy és fontos nyerevény, a minővel nyelvünk régóta nem di- csekedhetik, s a minőt csak egy nő, egy magas állású pártfogónő adhatott meg, kinek lelkesítő példamű- sában a hatalom, fény és bái egyesül. A város tele van hírekkel azon társas körökről, melyek Budán a királyi lakban tartat- nak, melyekben a magyar nyelv a társalgás nyelve,

a azóta az ország viszhangozza a császári pár ily fellépésének magasztosságát. Nem biztos remény-e ez irodalmunkra néve is?

Ezen örvendetes tünemény lelkesítő.

ERZSÉBET CSÁSZÁRNÉ ÉS KIRÁLYNÉ Ő FELSÉGE.

7. kép. „Erzsébet császárné és királyné Ő felsége.”
A *Vasárnapi Ujság* címlapja, 1866. február 11.

„[...] egy angyal jött a mi segítségünkre, a mi megdicsőült emlékü nagyasszonyunk, az uralkodó hitvese: Erzsébet királyasszony. Mesélt a mi nemzetünk királyhűségéről, melyről a történelem lapjai tanúskodnak, eltávolította a gonosz tanácsadókat s a mi királyunk hallgatott a nagyasszony szavára.”³⁴

Ha összehasonlítjuk a magyar nyelvű Rudolf-folklórt az Erzsébet királynéről szóló történetekkel,³⁵ nyilvánvaló, hogy az előbbi sokkal színesebb, gazdagabb. Rudolf népi hős, vele kapcsolatban jóval több a kiérlelt történeti mondaszöveg. Mondaköre több mondatípust foglal magába, nevéhez számos mondamotívum kapcsolódik. Folklórhőssé válása váratlan halálával kezdődött. Az ezt övező számtalan rejtély megindította a trónörökös halála igazi hírlapi szenzáció volt. 1889. január 30-án hunyt el, február 5-én temették el, egész februárban Rudolf élete és váratlan halála központi téma volt minden laptípusban. Születésének és halálának évfordulóit a későbbiekben is apropót adtak a lapoknak, hogy alakját, tevékenységét megidézzék.

A Rudolf-folklór formálódásában az olvasmányélményeknek, nem utolsósorban a korabeli képes tudósításoknak jelentős szerepe lehetett. Mind a híradásokban, mind a néprajzi gyűjtések történeteiben fontos kérdés, hogy abban az esetben, ha Rudolf öngyilkos lett, vajon megkapja, megkaphatja-e a végtisztességet. A történeti munkákból tudjuk, hogy ez valóban gondot jelentett a bécsi udvarnak, és az öngyilkosságot a hivatalos jelentés kóros agyi elváltozásokkal magyarázta. Egy Rudolf haláláról szóló folklórközlés is felveti, hogy nem akart nekik harangozni, amiért öngyilkos lett. „Vót egy apát plébános, nem akart engedni harangoztatni. Akkor a közös tiszték a lakásán küldöttségileg ráerősztakolták, hogy muszáj volt harangoztatnia.”³⁶

A kételkedés, hogy Rudolf nem halt meg, csak elbujdosott, száműzték, bebörtönözték, már a halálhírének bejelentése nyomán lábra kapott. „Viaszból ki-formálták, mintha ő lett volna, eltemették, de ő élt.”³⁷ „Mindig várták vissza, hogy él, hogy visszajön. Hogy mást temettek el, hogy gipszből lett csinálva.”³⁸

1889-ben még általános gyakorlat volt a külföldi lapokból való átvétel, fordítás, legyen szó híryanagról, szépirodalomról, útleírásról vagy akár anekdotáról. Rudolf halálakor viszont a *Vasárnapi Ujság* szerkesztősége már fontosnak tartotta, hogy rajzolókat – Feszty Árpádot és Roskovics Ignácot – küldjön Bécsbe, akik képes tudósítással jelentkeztek a temetésről.³⁹ Rudolfot nyitott koporsó-

34 Koronázási emlékfűzet (1907): 9.

35 LANDGRAF ILDIKÓ: Erzsébet, a magyarok királynéja – második Szent Erzsébet. In: BARNÁ GÁBOR (szerk.): *A Szenttisztelet történeti rétegei és formái Magyarországon és Közép-Európában. A magyar szentek tisztelete*. (Szegedi vallási néprajzi könyvtár 8.) Szeged, Néprajzi tanszék, 2001. 109–127.

36 EA 2080/36. (Gönc).

37 Dobos Ilona gyűjtése, 1964. MTA BTK Néprajztudományi Intézet MOA (a továbbiakban: MOA) 5470. (Korond).

38 Dobos Ilona gyűjtése, 1964. MOA 5469. (Úri).

39 A „Vasárnapi Ujság”, melynek a megboldogult trónörökös rendes olvasója volt s melynek példányai gondosan össze voltak gyűjtve dolgozó szobájában, két művész munkatársát, Feszty Árpá-

ban ravatalozták föl,⁴⁰ koponyájának roncsolódásait, melyeket a lövés okozott, viasszal tüntették el, ettől az arc természetellenes, furcsa, sárgás színt kapott. A temetési előkészületek kapcsán a *Vasárnapi Ujság* kínos pontossággal adott hírt az arcvonások ijesztő elváltozásáról.

„A trónörökös arca, ha hozzá vesszük azt is, hogy az utóbbi időkben borotválkozott, nagyon el-
ütött az élő arczától, melyet nálunk barátságos, szelid kifejezésével kiki szívébe vésett, ha csak egy
izben látta is. Alig lehetett a halottban ráismerni a »mi Rudolfunkra« amit talán a bebalzsamozás s
az arczára alkalmazott vékony rizspor-behintés is okozhatott.”⁴¹

Úgy vélem, hogy a lap szerkesztői nagyszerűen ismerték fel, hogy a rendkívüli helyzetek, események kapcsán mikor és hogyan kell a közönség szenzációigényét kiszolgálni, úgy tudtak tudósítani, ahogy azt a technikát később a 20. századi bulvárlapok fejlesztették ki és tökéletesítették. Rudolf, egy keresztény európai nagyhatalom trónörököse tisztázatlan körülmények között halt meg, feltehetően öngyilkos lett. Rossz volt a személyes kapcsolata az apjával és politikai kérdésekben nagyon különböző nézeteket vallottak, mind gondolkozásában, mind életvitelében kirítt a bécsi udvar világából, tehát halálának valamenyny körülménye igazi hírlapi szenzáció volt egy olyan korban, amikor még valójában nem létezett bulvársajtó. A *Vasárnapi Ujság* a hihetőség igényével úgy taglalta a szenzációs eseményeket, hogy az olvasóban egyszersmind bizonyos kételyeket tudott ébreszteni, fenntartva így a bizonytalanságot és az érdeklődést is.⁴² A trónörökös halála kapcsán a lap a legváltozatosabb elméleteket sorakoztatta fel, lebegtetett, látszólag cáfolt, de teljesen el nem vetette e feltételezé-

dot és Roskovics Ignácot kérte meg a Bécsbe menetelre, hogy a végtisztességtétel jeleneteiből e lap számára vázlatokat készítsenek. Szíves készséggel vezették be őket hétfőn az udvari kápolnába, a hol a lelkészek éppen akkor végezték a beszentelést. A ravatal körül osztrák udvari és magyar királyi testőrök állottak.” VU, 1889. február 10. 97.

40 Sokakban már az is gyanakvást kelthetett, hogy a ravatalt túl magasan helyezték el. „A bécsi ravatalon nem Rudolf teteme volt. Nagyon magas volt a ravatal, hogy ne láthassák a testét. Akik látták, nem ismertek rá.” HERRMANN Antal: Rudolf királyfi a mondákban. *Ethnographia*, XXVII. évf. 1916. 11.

41 VU, 1889. február 10. 97. „Jobb halántékán látható volt az a kis sebhely, melyen a gyilkos golyó beröpült. Roskovics jobb oldal felől állva készítette el a vázlatot, melyet mint ily körülmények közt, fölötte becseset, a maga eredetiségében mutatunk be olvasóinknak. A rajz az arczon végbe ment átváltozást is hiven tükrözteti vissza s az, a ki a trónörököst csak életében s tán éppen beszélgetés közben látta s élénken emlékezik vissza reá, alig fog benne rá találni a mindnyájunk által oly jól ismert arczra. De akik abban a szomorú szerencsében részesültek, hogy őt elhidegölve, merev, mozdulatlan vonásokkal lássák a ravatalon, azok első pillanatra rá fognak ismerni a »meghalt« Rudolfra, mert a rajz hű mása ekkori vonásainak. Egyébiránt a trónörökös arca már életében is igen megváltozott az által, hogy szőke szakállát egészen levette.”

42 „Annak a félhivatalos színezetű verzióinak, hogy szívszélhűdés érte, daczára, hogy újra meg újra erősítették, csak kételkedve adtak hitelt. Hiszen oly ifju volt, csak most mult 30 éves, s oly erős, edzett. Egy izületi bántalmat kivéve, de a melyből teljesen kiépült, alig volt beteg életében. Az ilyenhez hogy merne nyulni a halál magától? Csak akkor mer, ha küldik vagy híják.” VU, 1889. február 3. 70.

8. kép. Vasárnapi Ujság, 1894. március 25. címlap, gyászkeretben jelent meg Kossuth Lajos halálhíre

seket, a hitelességet az események kínos részletezésével, pontosításával, szemtanúkra, tudósítókra való hivatkozással, képekkel igyekezett fenntartani.

Kossuth Lajos halálát és temetését ugyancsak óriási köz- és ennek megfelelően sajtóérdeklődés kísérte. A *Vasárnapi Ujság* több lapszámon keresztül fekete gyászkeretben jelent meg⁴³ (8. kép.). Részletesen ismertették életútját, a sajtóhíradások nagyon gyakran szóltak kiváló szónoki képességeiről, nyelvtudásáról. „Az ellenséges »Times« is kénytelen volt bevallani, hogy az »apostolok óta« nem adott embernek annyi nyelven szólani a világ népeihez, mint Kossuthnak.”⁴⁴

A Kossuth-folklórnak⁴⁵ szintén visszatérő motívuma, hogy nyelvtudásával, nagy hatású beszédeivel külföldön is számos követőre talált.

„Kossuth tisztán beszélt angolul, mikor átment New Yorkba vagy hol beszélt a néphez. Ott még azelőtt rabszolgákat is tartottak. Akkor egy nagyobb amerikai úr jött hallgatni Kossuth beszédét és 4-5 rabszolga néger húzta a kocsiját. Kossuth persze azt látta, és azt mondta: Látjátok, miért csináltak ilyet, ha a bőrük fekete is csak olyan emberek, mint mi. Úgy hogy felszabadította a feketéket otthon. Minden feketének a lakásában ott van Kossuth képe. Jobban tisztelik mint mi.”⁴⁶

A fentiekben a *Vasárnapi Ujság*ból vett néhány példa nyomán igyekeztem rámutatni arra, hogy a populáris olvasmányok, szűkebben a képes családi lapok képei és szövegközlései 1867 után miként hathattak a királyi család tagjainak és az 1848-as forradalom hőseinek folklórjára. Ahogy a történeti hősök folklórját általában, úgy az 1848–1849. évi forradalom és szabadságharc nevezetes alakjainak és a Habsburg-család tagjainak szóbeli hagyományait is a történeti valóság, a történetmesélő közvetlen élményei, tapasztalatai, fantáziája, az olvasmányélmények, azok propagandisztikus céljai, de nem utolsósorban a folklór törvényszerűségei, motívumai, történet- és hőstípusai formálták.

⁴³ VII, 1894. március 25.; április 1.; április 8.; április 15.

⁴⁴ VII, 1894. április 1. 211.

⁴⁵ A Kossuth-folklórhoz lásd LANDGRAF Ildikó: „Emléközzünk Kossuth Lajosra...”. Valóság és költőiség a Kossuth-hagyományban. In: ANDRÁSFALVY Bertalan – DOMOKOS Mária – NAGY Ilona (szerk.): *Az Idő rostájában III. Tanulmányok Vargyas Lajos 90. születésnapjára*. Budapest, L'Harmattan, 2004. 347–372.

⁴⁶ EA 2061/16–17. (Gyoma).